

ЛЕКСИКАЛНОТО БОГАТСТВО НА ЮГОЗАПАДНИТЕ БЪЛГАРСКИ ГОВОРИ В ОПИСАНИЯ ОТ ТРЕТАТА ЧЕТВЪРТ НА XIX ВЕК

Мария Мицкова

Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

mitzkova@uni-plovdiv.bg, m_mitzkova@yahoo.com

Резюме. Върху лексикалното богатство на югозападните български говори се спират редица книжовници от третата четвърт на XIX в. като Й. Хаджиконстантинов-Джинот, Ст. Веркович, Л. Каравелов, В. Чолаков. На него са посветени множество публикации в периодичния печат от този период, както и цели части или малки диалектни речници към излезлите фолклорни сборници. Причината за това се крие, от една страна, в архаичността на тези говори, които пазят ярки следи от старобългарското наследство. От друга страна, възрожденският диалектологически интерес към тях е обвързан с процесите на установяване на книжовния език, в който малко или повече източнобългарските особености започват да вземат превес в новата езикова нормативност.

Ключови думи: *третата четвърт на XIX век; диалектология; история на българската диалектология; югозападни български говори; диалектна лексика*

Диалектната лексика като предмет на наблюдение, описание и анализ се оказва онзи разпознаваем и отличителен белег за местното, за характерното, който дори и нешколуван изследвач на живата българска реч от XIX в. е могъл да усети, забележи и определи. За Възраждането максимата „а у нашиве места велиме така“ (Шапкарев / Shapkarev 1871: 317) не само олицетворява зародилото се диалектоложко любопитство към пъстротата, своеобразието и спецификите в речниковия състав на отделните български говори, но се превръща в един от водещите принципи при представянето на лексикалното богатство на целокупния българския език.

В края на втората и през третата четвърт на XIX в. възрожденските книжовници, облягайки се на установяващото се във филологическото познание разбиране за делението на българската езикова територия на големи говорни цялости, сред които „южно-българското или македонското“ наречие (Ковачев / Kovachev 1875: 5) заема своето специално място, насочват своя поглед към лексикалното богатство на югозападните български говори. Техните текстове, коментарите и бележките следват една цел – не само да направят достояние на науката, но и да запознаят всеки „български езиковед“ (Стоянов / Stoyanov 1870: 3) с „необичайните (...) български думи“ (Веркович / Verkovich 1860: 365). Ето защо похватът, който най-често използват при интерпретирането ѝ, е буквално да „преведат“ диалектната лексема чрез неин синоним от общоупотребимия език, да разяснят нейното значение или специфична употреба, по описателен начин да въведат оттенъците и нюансите, които не се срещат в другите познати им „наречия“. Именно този подход следва Йордан Хаджиконстантинов-Джинот в две свои статии от 50-те години на XIX в., отпечатани на страниците на „Цариградски вестник“, в които представя етнографски по своята същност материали за бита и традициите „в Долной Мисии или Западной Болгарии“ (Джинот / Dzhinot 1852: 170).

Първата статия излиза в няколко броя на вестника през август 1852 г. и е посветена на календарните празници и местните обреди, свързани с тях, и на семейните обичаи от житейския цикъл. В хода на изложението Джинот отделя като характерни редица местни думи и названия, за които смята, че е нужен специален „превод“, разяснение в скоби: *светковини* (служби на светци); *Будник вечер* (Бъдни вечер); *Василица* (новое лето); *Прочка* (Сирна неделя); *хапкавица*² (Джинот / Dzhinot

¹ Всички цитати от оригиналните източници са дадени с осъвременен правопис, но със запазени фонетични и морфологични особености и непроменена пунктуация. За съжаление, в нито един от използваните възрожденски текстове не е отбелязано ударението на диалектните думи и форми.

² Традиционен обичай на Сирни заговезни, при който яйце или халва, завързани на конец от тавана, „ще хапкват“ (т. е. без ружи, само сос усти ще докачуват)“ (Джинот / Dzhinot 1852: 170).

1852: 170); *Духовден*³; *буйца* (тежка болест); *песница* („тупаница“); *тисне* („турне“); „травка под имя *срека*“⁴ (Джинот / Dzhinot 1852: 174); *руби* (ризиди); *наречници* („т. е. парке, орисници“); *постаналка* (прощъпулник) (Джинот / Dzhinot 1852: 176); *дервен* (долина) и др. (Джинот / Dzhinot 1852: 181).

Няколко години по-късно, през 1859 г. в бр. 433 на вестника, Й. Хаджиконстантинов публикува и обширен етнографски материал, озаглавен „именник“ (Джинот / Dzhinot 1859: 137), който в същността си представлява прецизно изготвен списък с названия, свързани с домашния бит, жилището и помещенията в него, оръдията на труда, домашната посуда. Чрез него книжовникът представя тематичното разнообразие на диалектната лексика в югозападните говори, или както самият той посочва, в „наша Болгарска Македония. – Стара от неизвестни векови България“ (Джинот / Dzhinot 1859: 137). Подчинен на виждането, че в същността си именникът е малък етнографско-диалектен тематичен справочник за традиционната „къща и покъщнина т. е. къщни вещи“ (Джинот / Dzhinot 1859: 137), думите в него са подредени не по азбучен ред, а въз основа на семантичен принцип.

Своеобразният „словник“ на публикувания от Джинот материал е важно свидетелство за живия език от средата на XIX в. Макар и повечето книжовници от периода да поддържат тезата за чистотата на югозападните български говори и близостта им със старобългарския език, „именникът“ е поредното потвърждение на факта, че по онова време все още голяма част от названията за предмети от бита и ежедневието са турски по произход или навлезли през турския език арабски и персийски думи като *кат*, *соба*, *чардак*, *оджак* (огнище), *бажа* (комин) *сундурма* (чардак, веранда), *тенджерере*, а тяхната употреба се възприема за съвсем естествена. Що се отнася до думите от роден произход, може да се отбележи, че книжовникът е доста непоследователен при изписването им – за някои от тях използва фонетичен запис (*вртешка*, *грнец*, *лажици*, *лакот*, *црпка* и др.), а при други се придържа към традиционния правопис (*вресци*, *нож*, *свеци*, *търнорец* и др.). Този факт говори както за етапността на кодификационните процеси в книжовния език през 50-те години на XIX в., така и за все още недостатъчно установените научни подходи за провеждане на едно диалектоложко изследване. Въпреки това може да се направи сигурното заключение, че представяйки изредените думи и понятия като особени и характерни, книжовникът се стреми не само да начертае етнографската, но и езиковата картина на региона.

На лексикалното богатство на югозападните български говори са посветени цели структурни части или малки диалектни речници към излезлите през 60-те и 70-те години на XIX в. фолклорни сборници. Както отбелязва Стефан Веркович в предговора към своя сборник „Народни песни на македонските българи“ (1860), неговата цел е да запознае своите славянски читатели с тези техни „далечни братя и със земята, в която живеят“ (Веркович / Verkovich 1860: II). По тази причина, следвайки научните принципи при съставянето на подобен тип етнографски издания, книжовникът съставя речник на специфични диалектни и чужди думи в езика на песните, който нарича „Обяснене на необични бугарски, и страни речи, кое се у овим песмама налазе“ (Веркович / Verkovich 1860: 365 – 373).

Предназначен най-вече за чуждестранна аудитория, речникът включва над 400 словоформи, подредени по азбучен ред, които са преведени на сръбски език. Сред думите от основния речников фонд на езика, които не биха предизвикали изненада у българските читатели, се открояват и интересни характерни местни думи, които могат да се разпределят в следните семантични групи⁵:

названия, свързани с човека – характер, външен вид, душевни състояния, семейни отношения: *бланова* (кротка)⁶; *вилни* (бесни, луди); *втесала* (сърдита) – „крива, на пример, што ти сам только втесала значи, што сам ти толико скривила“ (Веркович / Verkovich 1860: 366); *улаво* (щуро,

³ Денят след Петдесетница, Ден на Светия дух. Разпространеното название на празника е Св. Дух.

⁴ Оранжева лилия (*Нemerocallis fulva*).

⁵ За разпределението на отделните групи лексеми се възползвам от класификацията на В. Радева по отношение на тематичното многообразие на диалектната лексика. Вж. Радева / Radeva 1982: 24 – 40.

⁶ Словоформите в речника не са дадени в тяхната основна форма, а оригиналните примери от песните са включени директно в него без изменения (в случая прилагателното име е употребено в ж. р.). Аз се придържам към този принцип на Ст. Веркович и в превода на значението на съответната лексема оставям оригиналните ѝ граматични категории, както и значението, което Веркович е отбелязвал. Част от глаголите са представени в основна форма, която обаче е несъществуващият в съвременния български език инфинитив.

лудо); *вежи*; *чкулаво* (без уши); *бугла* (притеснение, загриженост); *раколке* (прегрешения, грехове); *тейко* (баща);

названия за различни действия – някои от тях представляват фонетични варианти на общобългарски думи, но други са номинативни лексикални диалектизми, които, както е известно, до голяма степен оформят лексикалните различия между говорите (Радева / Radeva 1982: 16): *вискай* (скачай); *вихна* (излезе); *веват* (говорят); *излекнало* (излетяло)⁷; *слахаха се* (разбраха се); *умдисам* (мисля); *читая* (мислиха); *шестисали* (чудили се);

названия, свързани с облеклото и изработването му: *даловите*⁸ (цветя, везани по ризата); *копан* (инструмент за пране на дреха); *клябодан* (сърмен ширит за украса на дреха); *колбаи* (гривни); *попрак* (колан); *принеч* (воал); *рида* (шалче); *шикусано* (позлатено);

названия, свързани с къщата и помещенията в нея: *каща*; *бунище* (сметище); *тремови*;

названия, свързани с домашния бит и предметите от бита: *борина* (борова треска); *вогень* (огън); *крондир* (чаша, кана); *паласки* (железни кутийки); *телка* (тесла);

названия, свързани със земеделието и скотовъдството: *бувак* (памук), *главуел* (наел за слуга); *уракчие* (жътвари); *чапа* (мотика); *бачило* (овчарник, кошара); *бизати* (кърми, суче); *пашка* (опашка); т'рло (кошара);

названия на растения: *габи*; *здравец*; *косилен*⁹ (висока трева); *смиле*¹⁰ (цвете);

названия, свързани с астрономическото и календарното време: *ветрушки* (силни ветрове); *вихор* (буря); *пладина* (пладне); *проим* (утро); *яснина* (ясно небе).

Представеното от Веркович тематично многообразие на диалектната лексика от „онези македонски области“ (Веркович / Verkovich 1860: I), което по своеобразен начин отразява различни страни от живота и бита на хората, определя значението на сборника като извор за изучаване на югозападните български диалекти от XIX в. Въпреки това сборникът има и своите несъвършенства. Както е известно, неточността, а в някои случаи неправилността при предаването на езиковите и фонетичните особености на песните, е една от основните му слабости, за които Веркович е критикуван още от съвременниците си. Любен Каравелов, един от големите събирачи и познавачи на живия български език, през 1875 г. в своето сп. „Знание“ е съвсем обективен. Той отбелязва тези недостатъци, но ги квалифицира като „малки и незначителни неща“ (Каравелов / Karavelov 1875: 160) в сравнение с цялостния принос на сборника.

На свой ред през 1861 г., преследвайки същата цел като Веркович – да запознае научната общност с богатството на българския фолклор и на българския говорим език, самият Каравелов издава в Москва своя фолклорен сборник „Памятники народного быта болгар“ (1861), в който диалектната лексика е коментирана по два начина – като бележки под линия към отпечатаните материали и под формата на отделен „словар“, в който са включени думи, които биха били неразбираеми, „труднопонятни“ за чуждестранния читател. Малка част от речника съдържа диалектни думи, тъй като в бележките към фолклорните материали доста от тях вече са обяснени. Но понеже е предназначен за рускоезична аудитория, при вписването на диалектните лексеми и словоформи Каравелов специално отбелязва, че са местно название или че са думи от Западна България. Този факт сам по себе си е показателен за книжовноезиковите процеси от третата четвърт на XIX в. и установяването на книжовната лексика. Макар че известен брой от лексикалните единици в речника имат характерните фонетични облици за родния на Каравелов копривщенски говор (*бава са* (бавя се); *брула* (бруля); *ванка* (вънка); *връба*; *гона* (гоня) и др.), от лексиколожка гледна точка те са компоненти от инвентара на общия български език. Но за филологическото съзнание на любослова от периода голяма част от местните лексикални особености на западните говори се възприемат вече за отклонение от книжовната норма, за диалектни. Тази е и основната причина Каравелов специално да отбелязва

⁷ С допълнителното значение ‘не си спомням’.

⁸ Дал ‘клон, вейка’.

⁹ Земен хвоц (*Equisetum hiemale*).

¹⁰ Безсмъртниче (*Helichrysum arenarium*).

техния западнобългарски произход: „неженена (Зап. Бълг.) – неомъжена“¹¹ (с. 70)¹²; „приятеличина (Крушово) – приятелство, дослук“ (с. 141); „керка (мес. нар.)“ (с. 309); „кривулак (Шопско) – „пърлица на нашата ръченица; хоро на колело“ (с. 13); „фортама (Крушово) – „ортама, дебело вуже“ (с. 104); „бричев, брич (Зап. Бол.) – бръснач“ (с. 302); „гаки (Зап. Бол.) – гащи“ (с. 304); „пищалка (Зап. Бол.) – пискун“ (с. 315); „мешарка (Крушево) – нощви“ (с. 53); „диня (Зап. Бълг.) – либеница“ (с. 48); „щене – малко куче, или пале“ (с. 51); „гуска (Зап. Бол.) – гъска“ (с. 305); „црвъ (мес. нар.) – червей“ (с. 322); „ърш (Зап. Бол.) – ръж“ (с. 324).

Десетилетие по-късно в своя „Български народен сборник“, издаден в Болград през 1872 г., Васил Чолаков освен към диалектните специфики и лексикалните особености на източните български говори насочва поглед и към западните говори. Той смята за нужно разясняването на специфичните употреби на някои лексеми, които се срещат с различно от общоприетото си значение, както и с примерът с употребата на глагола *викам*, която забелязва в „приказниците“ и песните от Шопско: „Що ли бих викала за него, като умре“. – Значи плакала, но със глас нарежда“ (Чолаков / Cholakov 1872: 258). Наред с това обръща внимание на някои отличителни употреби и в софийския говор: „оти – защо“ (Чолаков / Cholakov 1872: 332); „Ситно – дребно“ (Чолаков / Cholakov 1872: 335); „Стави: запря“ (Чолаков / Cholakov 1872: 338) и др.

Лексикалното богатство на говоримата българска реч е отразено и на страниците на периодичния печат от 70-те години на XIX в. В стремежа си да възпроизведат възможно най-подробно езиковите особености на говорите, които описват, книжовниците от периода насочват своя поглед не само към характерни черти от диалектната фонетика и граматика, но и към диалектната лексика от съответното селище или регион. Често тези техни коментари са оформени в контекста на сравнението между източните и западните български говори или извеждат на преден план местните разлики и отличителни черти. По този начин подхожда Кузман Шапкарев през 1871 г., когато в сп. „Читалище“ публикува своите уж езикови, а всъщност диалектоложки бележки към стихотворението „Вдовица“ на Райко Жинзифов. В тях, от една страна, са посочени някои разлики между родния за Жинзифов велешки говор, към който той на места се придържа плътно в своя език, и охридския говор, който Шапкарев използва за сравнение. От друга страна, Шапкарев разглежда местните лексикални употреби като напълно обосновани диалектни разлики, които трябва да бъдат взети предвид поради дълбоката езикова логика в смисловите връзки при съставянето на някое словосъчетание или поради директната препратка към старобългарския език:

У нас не велят *лея сълзи*, ами *роня сълзи*, кое, мисля да е по право, защото действително сълзите ся излеват като зърна, следователно ся ронят, а не ся леят.

У нашиве места велиме *глобок*, *глобоки*, *глобам*, а не *дълбок*, *дълбоки*, *дълбам* (Шапкарев / Sharpkarev 1871: 318).

Интересни са случаите на семантичните диалектизми, които Шапкарев посочва и разяснява подробно, за да представи различното значение на думи от инвентара на югозападните говори (и по-специално на охридския говор), които напълно съвпадат по форма с думи от източните говори или от състава на книжовната лексика:

Китки по нашенски ся велит: *збор* от *накитени* – *набрани наедно*, *цветя*. А в Кукуш *китки* наричат и същите цветя, *накитени* били тие, или не (Шапкарев / Sharpkarev 1871: 317).

Престанавам у нас значит Тур. *артиствам*, а не, като по Ист. България, *останвам от да действувам* *некое действие*. Ние вместо нея реч, велиме *тихвам* (Шапкарев / Sharpkarev 1871: 318).

На речта *думам* ние никога не даваме значението, дадено ней от източните Българи. У нас *думам* е равнозначно с *се умам* или *се мисля*, нь съпроводена с местоим. *се*, *ся*. (...) Такожде и същ. *дума* никога ние го неупотребяваме: Прочее *вм. думам* имаме реч. *говора* и *говорам*, или *веля* и *велям*, а *вм. дума* – *реч* (Шапкарев / Sharpkarev 1871: 319 – 320).

¹¹ За отбелязване на семантиката на отделните диалектни лексеми се възползвам от оригиналните разяснения на Л. Каравелов, в които се включват и преведените от руски коментари от речника.

¹² За по-голяма прегледност при представяне на отделните примери от книгата в скоби ще бъдат отбелязвани само съответните страници.

Образци от речника на различни български говори се появяват и в многобройните диалектоложки коментари към публикуваните на страниците на „Периодическо списание“ фолклорни материали. Въпреки че сътрудниците и редакторите на списанието насочват своето внимание най-вече върху фонетичните и морфологичните диалектни особености, в техните описания, макар и рядко, намират място и отделни бележки върху диалектната лексика. Например за присъщи на велешкия говор са посочени словоформите: „*Опулих* = погледнах“ (ПСп / PSp 1874: 89); „*Смил*, жълто горско цвете“ (ПСп / PSp 1874: 90); „*Момок* = ратай“ (ПСп / PSp 1974: 92); „*земњи клетки* – Той збор означуиел: *потони*, *потъни*, *подземници*, дека обикновенно стоят бочвите со вино“ (ПСп / PSp 1874: 93), а за „костурското изговаряње“: „*Вяваше* на место: *яхаше*“; „*Чешляше*¹³, любопитна форма“; „*Чути* – моми; *пулеа* – гледаха“ (Дринов / Drinov 1876б: 163).

Особено обстоятелствен в своите записки е Марин Дринов. Той не само извежда синонима на диалектната дума от лексикалния фонд на общобългарския език, но и прави детайлни бележки на цели изрази и словосъчетания. Разглеждайки израза „Не боре те, не боре ве“ (Дринов / Drinov 1876а: 158) от народната песен по „Дебърско изговаряње“ в широкия контекст на контактологията, той отбелязва връзката му със същия израз у черногорците:

Това изречение често се среща в Дебърский говор и се употребява на място „тако ми Бога“ (...). Любопитно е, че и Черногорците казват „не боре“ там, дето другите Сърбе употребяват: „Бога ми“! (Дринов / Drinov 1876а: 159).

В същото десетилетие се появяват и публикации, в които обнародването на говорен материал преследва други цели от чисто диалектоложкото описание на местни особености. В своята статия „Едно мнение върху общи език и правописание у нас“, отпечатана в сп. „Ден“ през 1875 г., в която Йосиф Ковачев излага своето мнение за устройството на книжовния език, той публикува и списък с 81 диалектни думи, всяка от които съпоставена с дума със същото значение в „македонското“, „балканското“ и „шопското наречие“.

На пръв поглед изглежда, че списъкът е предназначен да послужи за доказателство на предложената от Й. Ковачев идея за съставянето на книжовен език на базата на едно средно наречие, което да обединява особеностите на източните и западните български говори. Според неговите разбирания именно „шопското“ е това наречие и то не само защото географски се намира между другите две, а и защото езиковите му черти са балансиращи и балансирани. По тази причина никак не е случайно, че в неговия списък на доста места „шопските“ словоформи съвпадат със същия пример в някои от другите наречия. Но въпреки заявеното от Ковачев убеждение, че в говоримия език рядко се срещат семантични диалектизми, т. е. „еднакви думи, които изражават различни понятия“, и номинативни диалектизми, т. е. „понятия, които се изражават с различни думи“ (Ковачев / Kovachev 1875: 5), в същността си списъкът показва точно обратното, той е свидетелство за разнообразието и богатството на говоримия език, за наличието на множество синоними за едно и също понятие.

Сравнявайки отделните думи и форми от трите наречия, Ковачев извежда краткия според него списък на част от лексикалните разлики между тях, чрез който се опитва да защити тезата за лексикалното единство на езика:

<i>Мак.</i>	<i>Балк.</i>	<i>Шоп.</i>
<i>клявам</i>	<i>турам</i>	<i>слагам</i>
<i>слагам</i>	<i>смятам</i>	<i>хесапам</i>
<i>печелям</i>	<i>грижам се</i>	<i>радам</i>
<i>кярувам</i>	<i>печелям</i>	<i>добивам</i>
<i>криам</i>	<i>скривам</i>	<i>бъшам</i>
<i>турам</i>	<i>бутам</i>	<i>бутам</i>
<i>мешам</i>	<i>смясвам</i>	<i>бъркам</i>
<i>карам</i>	<i>мъмам</i>	<i>ругам</i>
<i>терап</i>	<i>карам</i>	<i>терап</i>

¹³ Решеше, сресваше.

бъркам	гонам	гонам
светкавица	мълния	веда
чествам	тачам	слагам
служам	черпам	служам
велям	казвам	думам, викам
повелям	заповядвам	повелям
думам	мисля	мислим
чинам	струвам	чинам
бива	става	бива
оти	чи, че	що, защо
вамо	насям	овамо
сбор	дума	дума, реч
сборувам	разговарям	говорим
оставам	оставам	зарещувам
барам	търсам	тражам
смежвам	бъркам	пречам
пулям	глядам	гледам
смърде	вони	смърде

(Ковачев / Kovachev 1875: 5).

Третата четвърт на XIX в. – времето, в което вследствие на осъзнатата нужда от познаване на живия език диалектоложката проблематика се отделя от общото движение на българската филологическа мисъл като собствено поле на изследване – донася настоящия интерес към лексикалното богатство на югозападните български говори. Причината за това се крие, от една страна, в архаичността на тези говори, които пазят ярки следи от старобългарското наследство. Но от друга страна, диалектоложкият поглед към тях е обвързан с процесите на установяване на книжовния език, в който малко или повече източнобългарските особености започват да вземат превес в новата езикова нормативност. В този контекст присъщите за югозападните диалекти езикови, респективно лексикални черти започват да се разглеждат като местни своеобразия, оригинални и специфични употреби, характерни отлики в сравнение с общия инвентар на книжовния език.

Източници / Sources

- Веркович 1860: Веркович, Ст. *Народне песме македонски бугара. Књига прва. Женске песме*. Београд: Правителственом Књигопечатњом. (Verkovich 1860: Verkovich, St. *Narodne pesme makedonski bugara. Knjiga prva. Zhenske pesme*. Beograd: Pravitelstvenom Knjigopечатnyom.)
- Джинот 1852: Хаджиконстантинов-Джинот, Й. Обичаи в Долной Мисии или Западной Болгарии. – *Цариградски вестник*, № 93, 26.07.1852, с. 170; № 94, 2.08.1852, с. 174; № 95, 9.08.1852, с. 176 – 177; № 96, 16.08.1852, 181 – 182. (Dzhinot 1852: Hadzhikonstantinov-Dzhinot, Y. Obichai v Dolnoy Misii ili Zapadnoy Bolgarii. – *Tsarigradski vestnik*, № 93, 26.07.1852, p. 170; № 94, 2.08.1852, p. 174; № 95, 9.08.1852, pp. 176 – 177; № 96, 16.08.1852, pp. 181 – 182.)
- Джинот 1859: Хаджиконстантинов-Джинот, Й. Именник. Къща и покъщнина т. е. къшни вещи. – *Цариградски вестник*, № 433, с. 137 – 138. (Dzhinot: 1859: Hadzhikonstantinov-Dzhinot, Y. Imennik. Kashta i pokashtnina t. e. kashtni veshti. – *Tsarigradski vestnik*, № 433, pp. 137 – 138.)
- Дринов 1876а: Дринов, М. Български народни песни. (По Дебърско изговаряне, – Записал М. Дринов). – *Периодическо списание*, № 11 – 12, с. 158 – 162. (Drinov 1876a: Drinov, M. Balgarski narodni pesni. (Po Debarsko izgovaryanye, – Zapisal M. Drinov). – *Periodichesko spisanie*, № 11 – 12, pp. 158 – 162.)
- Дринов 1876б: Дринов, М. Български народни песни. (По Костурско изговаряне, – Записал М. Дринов). – *Периодическо списание*, № 11 – 12, с. 162 – 164. (Drinov 1876b: Drinov, M. Balgarski narodni pesni. (Po Kostursko izgovaryanye, – Zapisal M. Drinov). – *Periodichesko spisanie*, № 11 – 12, pp. 162 – 164.)
- Каравелов 1861: Каравелов, Л. *Памятники народного быта болгар. Книга первая*. Москва: В типографии К. Андерса, у Тверских ворот № 27. (Karavelov 1861: Karavelov, L. *Pamyatniki narodnago byta болгар. Kniga pervaya*. Moskva: V tipografii K. Andersa, u Tverskih vorot № 27.)

- Каравелов 1875: Каравелов, Л. Книжевност. – *Знание*, № 5, 15.03.1875, с. 78 – 79. (Karavelov 1875: Karavelov, L. Knizhevnost. – *Znanie*, № 5, 15.03.1875, p. 78 – 79.)
- Ковачев 1875: Ковачев, Й. Едно мнение върху общи език и правописание у нас, изискано от оценката на „Български Буквар“ в в. „Напредък“. – *Ден*, № 16, 26.05.1875, с. 4 – 5. (Kovachev 1875: Kovachev, Y. Edno mnenie varhu obshti ezik i pravopisanie u nas, iziskano ot otsenkata na „Balgarski Bukvar“ v v. „Napredak“. – *Den*, № 16, 26.05.1875, pp. 4 – 5.)
- ПСП 1874: Български народни песни. Из сборникът на Г. П. Бояджиова (По говор от Велешко). – *Периодическо списание*, № 9 – 10, с. 85 – 98. (PSP 1874: Balgarski narodni pesni. Iz sbornikat na G. P. Boyadzhiova (Po govor ot Veleshko). – *Periodichesko spisanie*, № 9 – 10, pp. 85 – 98.)
- Стоянов 1870: Стоянов, В. Д. Няколко думи за изучаване и обработване на българският сегашен език и за народната ни книжнина въобще (Продължение от кн.1, стр. 16). – *Периодическо списание*, № 2, с. 3 – 9. (Stoyanov 1870: Stoyanov, V. D. Nyakolko dumi za izuchvanie i obrabotvanie na balgarskiy segashen ezik i za narodnata ni knizhnina vaobshte (Prodalzhenie ot kn.1, str. 16). – *Periodichesko spisanie*, № 2, pp. 3 – 9.)
- Чолаков 1872: Чолаков, В. *Българският народен сборник*. Болград: Печатницата на Централното училище. (Cholakov 1872: Cholakov, V. *Balgarskiy naroden sbornik*. Bolgrad: Pechatnitsata na Tsentralnoto uchilishte.)
- Шапкарев 1871: Шапкарев, К. Езикови бележки към стихотворението „Вдовица“ на Райко Жинзифов. – *Читалище*, № 7, 30.12.1871, с. 315 – 320. (Shapkarev 1871: Shapkarev, K. Ezikovi belezhki kam stihotvorenieto „Vdovitsa“ na Rayko Zhinzifov. – *Chitalishte*, № 7, 30.12.1871, p. 315 – 320.)

Използвана литература / References

- Радева 1982: Радева, В. *Лексикалното богатство на българските говори*. София: Народна просвета. (Radeva 1982: Radeva, V. *Leksikalното bogatstvo na balgarskite govori*. Sofia: Narodna prosveta.)

LEXICAL RICHNESS OF THE SOUTH-WESTERN BULGARIAN DIALECTS IN DESCRIPTIONS DATING BACK TO THE 3RD QUARTER OF THE 19TH CENTURY

Maria Mitskova

Paisii Hilendarski University of Plovdiv

mitskova@uni-plovdiv.bg, m_mitskova@yahoo.com

Abstract. As an object of research, the lexical richness of the South-Western Bulgarian dialects attracts a considerable philological interest on behalf of such prominent figures as Yordan Hadzhikonstantinov-Dzhinot, Stefan Verkovich, Lyuben Karavelov, Vasil Cholakov who focus upon both public life and relation between the written and spoken form of the language characteristic of the third quarter of the 19th century. This richness is studied in a number of publications to be found in the periodicals from that period and presented in the form of integral components or small dialect dictionaries appended to the folklore collections. This interest is provoked by the archaic traits of these dialects preserving vivid traces of the old Bulgarian heritage, on the one hand, and, on the other, by the focus on the Bulgarian dialects characterizing the period of Bulgarian national revival in connection to the establishing of the standardized Bulgarian literary language in which, to a greater or lesser extent, the characteristic features of the Eastern Bulgarian dialects start to dominate in the new linguistic normativity.

Key words: *Bulgarian National Revival period; dialectology; history of Bulgarian dialectology; South-Western Bulgarian dialects; dialect lexis*

Maria Mitskova
Paisii Hilendarski University of Plovdiv
Department of Language and Specialized
Training of International Students
236, Bulgaria Blvd.
Plovdiv 4000
Bulgaria

<https://doi.org/10.7546/ConfIBL2024.19>